

Kgutsufatso ya Bohlokwa (Sesotho)

Nalane ya diphatlalatsi tsa ditaba mona Afrika Borwa e bontsha karohano le dikotwana tse leng teng ka hara setjhaba, ekasitana le kabo ya matla ka mokgwa o sa tshwaneng. Phepetso e leng teng ya ho fetola dintho hore di tsamae ka tsela ya demokerasi e ama mekga yohle ya bophelo, ho kenyeletswa le dibopeho le tshebetso tsa diphatlalatsi tsa ditaba.

Mmuso o ikemiseditse ho thea mokgatlo o tla etsa hore dihlopha tse neng di tingwa menyetla pejana di kgone ho fihlela diphatlalatsi tsa ditaba le ho ntshetsa pele ho fapafapana ho leng teng diphatlalatsing tsa ditaba. Hona ho latela qeto ya Kabinete e theilweng hodima kgothaleto ya *Comtask* ka selemo sa 1996. Hona ho latela Molaotheo, Bili ya Ditokelo le Lenaneo la Kaho Botjha le Ntshetsopele, athe hape ho susumetswa ke Leano la Naha la Mehato la Kgetelopele bakeng sa Kgothaleto le Tshireletso ya Ditokelo tsa Botho, tse toboketsang tabeng ya bolokolohi ba ho ikutlwhatsa le ho fapafapana ha diphatlalatsi tsa ditaba, le tlhokeho ya mekgwa ya ho etsa bonnete ba hore hona ho a fihlelwa. Ho latela maiteko a sa kang a atleha a setjhaba a ho bopa mokga o jwalo mathwasong a dilemo tsa bo-1990.

Lebaka la ho ba le mokgatlo o ikemetseng, hape o tla fokotsa ditjeo tsa mosebetsi, e leng wa *Media Development and Diversity Agency (MDDA)* [Mokgatlo wa Ntshetsopele ya Diphatlalatsi tsa Ditaba le ho Fapafapana ha tsona] ke la hore ho na le tlhokeho ya mokgatlo wa ditsebi tse hlomphehang tsa diphatlalatsi tsa ditaba ekasitana le batho ba hlomphehang ba hlahang setjhabeng, ba tla sebedisa ditjhelete tseo mokgatlo ona o tsheheditsweng ka tsona, ho tsamaisa mosebetsi le ho etsa diphuputso, ba hlahise botsebi bo mabapi le ntshetsopele ya diphatlalatsi tsa ditaba le ho fapafapana, mme ba etse bonnete ba hore tsena tsohle di a fihlelwa. Ona o tla sebetsa ka ho latela metheo e metle haholo ya tsamaiso tsa dikgwebo, athe hape e tla ba le taolo le mehlopi ya thuso e tshwanetseng. E tla sebetsa ka thoko feela ho mmuso, indasteri ya diphatlalatsi tsa ditaba mmoho le ba bang ba tshehetsang ka ditjhelete.

Jwalo ka ha lefatshe le ya le lebile boemong ba tshebediso ya dikhomputara le mehala ho fana ka tlhahisoleseding (information society), ke ntho ya bohlokwa hore baahi ba naha bohle ba kgone ho fumana ditaba le mehopollo e fapaneng bakeng sa ho ba le seabo ka tsela e sebetsang hantle lefatsheng le yang le ntse le ba le maqhama a maholo, ba be le seabo moo ba dulang, naheng ka bophara le dinaheng tsa matjhaba. Mmuso o entse hore bokgoni ba hore batho bohle ba fumane ditaba e be karolo ya mosebetsi wa lenaneo la kaho botjha le ntshetsopele.

Mokgatlo wa *MDDA*, jwalo feela ka lenaneo la Ditsi tsa Naha tsa Mosebetsi e Fapaneng e leng *Multi-purpose Community Centres*, ke mosebetsi wa bohlokwa wa ho shebana le maikemisetso ana. E tla thusa ho fetola dikgokahano ka tsela e tla thea popeotheo mme e phehelle ho ba le diphatlalatsi tsa ditaba tse bontshang boiphihlelo le mehopollo ya batho ba neng ba qheletswe thoko ba tingwa menyetla. Ka mantswe a mang, le ha mokgatlo wa *MDDA* ka boona o ke ke wa tlisa diphetoho ka botlalo mokgeng wa diphatlalatsi tsa ditaba, ka tshehetso ya ditjhelete eo o tla e fumana, o tla nolofatsa mme o etse le diphuputso ka

mesebetsi, o be le seabo sa ho potlakisa mosebetsi wa ho fetola mokga wa diphatlalatsi tsa ditaba ka tsela e tsamaelanang le diphetoho ka bophara.

Tlhaloso ya ntshetsopele ya diphatlalatsi tsa ditaba le ho ba le ho fapafapana:

Ntshetsopele ya diphatlalatsi tsa ditaba e kenyeletsa kgothaletso le ho etsa hore dintho tse etsahale bakeng sa ho thusa ho lokisa kgethollo le ho tingwa ha dihlopha tse ding tsa batho menyetla, le ho ba le tjhesehelo ya ho fihlela diphatlalatsi tsa ditaba – jwalo ka beng, batsamaisi le bahlahisi ba diphatlalatsi ba ditaba. Ho fapafapana ho leng teng diphatlalatsing tsa ditaba ke hwa ho etsa hore bohle ba nang le kgahleho ekasitana le mekga yohle e kgone ho fihlela maikutlo a fapaneng le mehlodi ya thuso ya ditaba e fapaneng e emetseng setjhaba sa rona kaofela ha sona.

Bokgoni ba ho fihlela ho fapafapana hape bo nolofatswa ke ho ba teng ha diphatlalatsi tse fapaneng tsa ditaba, tse nyenyane le tse kgolo, le mekgwa ya kabo ya tsona.

Diphatlalatsi tsa ditaba Afrika Borwa:

Le ha ho le hongata ho seng ho entswe ha e sa le ho kena mekgwa wa demokerasi bakeng sa ho rarolla mathata a ntshetsopele ya diphatlalatsi tsa ditaba le ho fapafapana, hona ho bonahetse ka ho hlaka hore ha ho a lekana. Palo ya popeotheo ya diphatlalatsi tsa ditaba ka ho ya ka motho ka mong e dutse e ntse e le tlase. Ho ba beng ba diphatlalatsi tsa ditaba e sa ntsane e le ntho e matsohong a lequlwana la batho ba itseng feela, mme ha ho akaretse ditabatabelo tsa dihlopha tsohle tsa batho. Boemedi le bona ha bo a lekana tsamaisong, bohlophising le basebetsing ba mokga wa ditaba.

Ho etsahetseng mona Afrika Borwa ho bontshitse hore mebaraka, menyetla ya ho fumana dilaesense tsa kgaso le diphetoho tsa ho ba monga ntho, le ha e le dintho tsa bohlokwa haholo, di ke ke tsa fihlela diphetoho tsena ka botsona feela. Mananeo a tshwanang le a *MDDA* a hlokeha bakeng sa ho ba le tshusumetso mosebetsing ona.

Ho sebedisa boiphihlelo:

Dintho tse etsahalang dinaheng tsa matjhaba di bontsha hore dikimi tsa tshehetso bakeng sa ho kgothaletsa ntshetsopele ya diphatlalatsi tsa ditaba le ho fapafapana ha se ntho e ntjha. Di ile tsa kengwa tshetsong mane Yuropa ho tloha dilemong tsa bo-1950 ka hobane mebaraka ka boyona feela e ne e ke ke ya kgona ho fihlela ho fapafapana ho lekaneng. Bonneteng, bopaki ke ba hore dimmaraka ka botsona di rata ho atolosa boemo ba hore ho ba monga ntho mmoho le taolo ya diphatlalatsi tsa ditaba ho be matsohong a lequlwana la batho ba itseng feela, mme hona ho thibela bolokolohi ba ho ikutlwahatsa le ho fapafapana ha maikutlo.

Maiteko a pejana a ho thea mekgwa wa boithaopo wa tshehetso, o jwalo ka wa *Independent Media Diversity Trust*, ha a ka a atleha ka baka la kgaello ya ditjhelete. Hona ho kgutlela tabeng ya hore ho molemo hore ho be le tshetsedisano pakeng tsa mmuso le diphatlalatsi tsa ditaba, e be hoo ho tshehetswa ke molao, mme re tla bona tswelopele.

Sebopeho sa *MDDA* le dikamano tsa yona le mekgatlo e meng:

MDDA e tla ba mekgatlo o ikemetseng, o hlonngweng ka ho latela molao, athe hape o be sebakana le mmuso, mekga ya poraefete le batshehetsi bafe kapa bafe ba ditjhelete. Thomo

ya yona e tla ya ho kgothaletsa ho fapafapana le ntshetsopele ya kgatiso, kgaso le “diphatlalatsi tse ntjha tsa ditaba”.

MDDA e tla ba Boto e nang le ditho tse robong tse tla thongwa ke Palamente ka ho sebedisa mokgwa o tla kenyeletsa setjhaba, e be ba behwa ke Mopresidente. Ho tla ba le Dikgeo Botong bakeng sa bao ba tla thongwa ho tswa ho e nngwe le e nngwe ya tsena, mmuso, diphatlalatsi tsa ditaba tse hatsiwang, diphatlalatsi tsa ditaba tsa kgaso le diphatlalatsi tsa ditaba tsa baahi, mme tse hlano tse setseng e tla ba tsa ba thontsweng ke setjhaba. Boto e tla kgetha Moofisiri ya ka Sehloohong wa Phethahatso (CEO), eo yena mmoho le Boto, ba tla kgetha sehlotshwana sa basebetsi ba nang le botsebi bo hodimo hape bo lekaneng bakeng sa mokga ona.

Ntle le seabo sa yona sa bohlokwa sa tshehetso ya diphatlalatsi tsa ditaba, *MDDA* e tla laela hore ho etswe diphuputso e be e etsa dikgothaletso ho mmuso, indastering ya diphatlalatsi tsa ditaba le mekgeng e meng e tshwanetseng. *MDDA* e tla sebedisana le mekga e meng yohle e nang le kgahleho ka ho toba kapa ka tsela e sa tobang ntshetsopeleng ya diphatlalatsi tsa ditaba mmoho le ho fapafapana. *MDDA* e tla tshwara kopano ya selemo le selemo ya bao ba amehang moo mekga eo e tla sekaseka raporoto ya selemo le selemo ya *MDDA*.

Ba unang molemo mmoho le mofuta wa tshehetso:

Batho ba tla una molemo wa tshehetso ka ho toba kapa ka tsela e sa tobang e tla ba ba diphatlalatsi tsa ditaba tsa baahi, ekasitana le diphatlalatsi tsa ditaba tsa kgwebo tse nyenyane, ho kenyeletswa diradio, thelevishene, diphatlalatsi tsa ditaba tse hatsiwang le diphatlalatsi tse ntjha tsa ditaba. Ho tla shejwa haholo diprojeke tse tla etsa hore mekga le baahi ba qheletsweng thoko ba sa natswe - haholoholo basadi, batho ba dibakeng tsa mahae, batho ba holofetseng, batho ba sa fumanang monyetla wa thuto, basebetsi le mafutsana – ba fumane tlhahisoleseding ka mekgwa e sebediswang ya dikgokahano.

Tshehetso e tla ba ya thuso ya ditjhelete le eo e seng ya ditjhelete, mme yona e tla kenyeletsa disaposidi tse tobileng le tse sa tobang; tshehetso ya ditjhelete ya tshohanyetso; ntshetsopele ya bokgoni; thupelo; tekolo ya projeke le diphuputso tsa diphatlalatsi tsa ditaba. Hape e tla etsa dikgothaletso bakeng sa tshehetso ya diphatlalatsi tsa ditaba tse hlokang dikadimo tsa ditjhelete, mme hona e ho etsa ka tekolo ya mekgwa ya tshebetso.

Motheo o tataisang *MDDA* ha e etsa diqeto tsa ho tshehetsa ka ditjhelete le dikgothaletso tsa dikadimo e tla wa kabelo eo diprojeke di e etsang ntshetsopeleng ya diphatlalatsi tsa ditaba le ho fapafapana. E tla phehella ho kgothaletsa tswelopele, le ho tshehetsa ka ditjhelete diprojeke tse nang le taolo e ntle. Dintho tse ding tse tla shejwa e tla ba seabo sa baahi le merero ya tekatekano.

Bajete ya *MDDA*:

MDDA e hloka ditjhelete tse lekaneng hore e tle e kgone ho shebana le mesebetsi ya dikgokahano le baahi ka marangrang a ditaba, ho shebana le ditjeo tsa thupelo le tsa tshebetso, ekasitana le bakeng sa diphuputso le tekolo ya projeke. Hape e tla tshehetsa ka ditjhelete diphuputso tse mabapi le ntshetsopele ya diphatlalatsi tsa ditaba le ho fapafapana

ha tsona. Ditlhoko tsa yona tsa tshebetso, ho kenyeletswa le tekolo ya mesebetsi ya diprojeke, ho tshwanetse hore e be ditjeo tsohle tse sa feteng 12%.

Mehlopi ya thuso e hlokehang bakeng sa ho rarolla bothata ba ho salla morao e etsa palo yohle ya R256 miliyone, dilemong tse hlano.

Mmuso o tla qala ka ho fana ka karolo ya pedi ho tharo ya bajete, ha indasteri ya diphatlalatsi tsa ditaba yona e tla fana ka karolo e setseng. Ho tshwanetswe ho lemohuwa hore kabelo ya mmuso e tla kenyeletsa tshebetso ya popeotheo ya diradio tsa baahi le ntshetsopele ya lenaneo leo ho seng ho ntse ho fanwa ka lona ka Lefapha la Dikgokahano, ekasitana le mehlopi e meng ya thuso ho tswa pokellong ya lekgetho le leanong la tshebedisano le mekgatlo e meng e jwalo ka *Universal Service Agency*.